

TERUGBLIK

Toespraak bij de uitreiking van het eerste exemplaar van het boek "Grepn uit Hilversums historie van 900-1800" aan de auteur, de heer P.W. de Lange, geboren 1887

Goois Museum, 20 januari 1990

Zeer geachte heer de Lange,

Het is ongeveer 14 jaar geleden dat ik voor het eerst persoonlijk met u kennis maakte. Ter oriëntatie op een scriptie over de fenomenale groei van Hilversum rond de eeuwwisseling had men mij naar u verwezen. Wat ik bij die gelegenheid van u leerde was, dat ik niet de vergissing moest maken die velen al hadden gemaakt door aan te nemen dat Hilversum voor de komst van de spoorlijn in 1874 een onaanzienlijk dorp was van keuterboertjes en arme wevers. Hilversum was al iets voor die tijd. Het had een eigen gezicht en er ging een bepaalde roep van uit: er was iets te beleven.

In het onderzoek dat ik daarna deed bleek uw idee volkomen te worden bevestigd. Hilversum was rond 1800 in inwonertal en productiecapaciteit de grootste plaats in de regio geworden en was Naarden al ruim gepasseerd. Rond die tijd werd er zelfs in Naarden voor Hilversum gewerkt en niet meer andersom.

Ook de falsificatie van het Gedenboek 'Hilversum 1424-1924' als zou Hilversum niets hebben ondernomen en stilzwijgend zijn spoorlijn hebben gekregen kon naar het rijk der fabelen worden verwezen. Uit tal van documenten blijkt dat er vanuit de Hilversumse ondernemingswereld bepaald druk is uitgeoefend om de spoorlijn langs het toenmalige dorp te krijgen. Deze druk werd nog vergroot door flinke geldelijke aanbiedingen aan de concessionaris.

Ik herinner me van ons eerste contact ook nog dat u zei niet meer te beginnen aan grote klussen. U liep toen al tegen de 90 en beschouwde uzelf als 'een man van de dag' die zich diende te beperken tot kleine klusjes. Ruim 12 jaar later toen u besloten had in te gaan op het verzoek alsnog een boek te schrijven heb ik u nog eens

herinnerd aan uw voornemen niet meer aan een grote klus te beginnen en hebben we daar smakelijk om gelachen.

Laten we maar eerlijk zijn: u hebt zich laten verleiden. U had natuurlijk nee moeten zeggen, maar uw hartstocht deed u ja zeggen. De hartstocht voor een geliefde die u overigens graag hebt willen delen met velen in en buiten deze zaal: de geschiedenis van het Gooi en vooral van Hilversum.

Overigens: toen uitgever Ties Verloren u vroeg de geschiedenis van Hilversum van voor 1800 te beschrijven realiseerde u zich gelukkig ook dat hoe groot de liefde ook was u niet meer de hartstochtelijke amant van weleer was. In nuchterheid stelde u vast dat u hulp nodig had voor het klaren van deze klus.

Toen u mij vroeg om u bij de voorbereiding terzijde te staan heb ik dat graag toegezegd. We hadden elkaar aardig leren kennen in lange gesprekken over uw leven zoals gepubliceerd in Eigen Perk ter gelegenheid van uw 100e verjaardag. Wederzijds respect en vriendschap waren daaruit voortgevloeid en daarom meende ik dat ik dit gewoon moest doen. Ik realiseerde me wel dat het geen eenvoudige opgave zou worden en dat is ook wel uitgekomen.

Hoewel de basis van het verhaal van het boek bestaat uit artikelen die u eerder in Tussen Vecht en Eem en Eigen Perk publiceerde moesten er verbindende teksten komen. Die tikte u op een oude schrijfmachine met een slecht lint waarna u verbeteringen aanbracht met de hand. Vanwege uw teruglopend gezichtsvermogen gebruikte u daarbij een soort televisiecamera die de tekst vergroot op een scherm weergaf.

Het resultaat was een tekst die veel weg had van hiërogliefen die weer ontcijferd dienden te worden. Omdat u niet snel even teksten kon

doorbladeren bleken discussies over al of niet te-rechte doublures in de tekst vaak moeizaam.

Middenin dit proces gebeurde er een ramp. U had in uw huis een stoellift op de trap laten aanbrengen. Bij het uitdoen van het keukenlicht viel u over het uiteinde van de lift en brak uw heup. Even hadden we het bange vermoeden dat u deze tegenslag niet meer te boven zou komen, maar we vergisten ons in uw vitaliteit. De boosheid over uw eigen stommitieit (uw eigen woorden) gaf u vleugels. Enkele weken na de val en de operatie bezocht ik u in het ziekenhuis Zonnestraal. Tot mijn verbazing zat u daar volledig aangekleed in een stoel omdat u wilde praten over het boek...

Toen de tekst in grote lijnen klaar was is deze bij de uitgever op de computer gezet. Volgens afspraak zou de tekst ter lezing worden gegeven aan een mediaevist die eventuele suggesties zou doen voor de vroegste geschiedenisperiode. Deze wist niet goed wat hij met uw tekst aan moest, omdat er niet zo gek veel bekend is over het middeleeuwse Gooiland en Hilversum. Dat wist u natuurlijk zelf ook al lang en daarom had u heel bescheiden uw boek de titel "Grepes uit Hilversums historie" meegegeven. Op de van u bekende manier zet u daarbij bewezen feiten op een rij en vult de ontbrekende delen met redelijke veronderstellingen aan. Daarbij verhult u nooit wat met bewijzen kan worden gestaafd en wat aannemelijke fantasie is. Een algemeen geaccepteerde manier van geschiedschrijving. Een geschiedschrijver ook die de zaak levendig en leesbaar houdt.

Door het oordeel van de middeleeuwen-deskundige begon de uitgever te twifelen. Het voortgangsproces van uw boek stagneerde zonder dat u de reden kende en ik kreeg brieven van u in de geest van "In alle vriendschap, maar zo gaat het niet langer. Al twee weken niets van je gehoord. Gezien mijn leeftijd lijkt me elk ontstaan uitstel onverantwoord. Ik weet dat je het druk hebt, maar als je geen tijd hebt kan dan niet iemand je vervangen? Want zo wordt het niets." Later werden die misverstanden opgelost maar leek het ons samen een goed idee om Ed van Mensch te vragen in dat stadium bij te springen.

Het bestuur van "Albertus Perk" besloot aan alle onzekerheid een eind te maken door het boek uit te brengen onder eigen verantwoordelijkheid. De financiële zorg die het uitbrengen van een boek in eigen beheer met zich meebrengt werd opgelost door een genereus aanbod van uw kant, die het ons zelfs mogelijk maakt het boek aan de leden van AP gratis aan te bieden.

Dankzij de inbreng van Ed van Mensch konden we in korte tijd de nodige illustraties uitzoeken die grotendeels gebaseerd zijn op uw suggesties. Maar er zitten ook wat afbeeldingen bij die we zelf hebben uitgekozen en waarvan we nu maar hopen dat ze uw goedkeuring kunnen wegdragen. Dat geldt ook voor de kaartjes die op ons verzoek werden getekend door Ruud Tinholt. Ed en ik hebben het hem knap lastig gemaakt met onze wensen voor het vervaardigen van schetskaartjes van het Gooi vanaf het jaar 1000. Maar hij was gelukkig niet boos te krijgen en heeft met veel geduld en precisie aan onze wensen vorm gegeven. En dat alles voor een doos gebakjes die hij deelde met zijn collega's van de afdeling Landmeten van de gemeente Hilversum. U hebt dit eindresultaat nog niet ge-

In een kort dankwoord benadrukte de heer De Lange nog eens, dat hij zijn periode in Hilversum als de gelukkigste van zijn leven beschouwt.

zien omdat – zeker de laatste maanden – elk overleg u te vermoeiend was geworden. Alleen bij een laatste correctie van de tekst werd u nog betrokken. Mevrouw Ingrid van Dulken-Verstraeten, vrijwillige kracht bij het Goois Museum, was zo vriendelijk de tekst ter correctie voor u voor te lezen.

Egbert Pelgrim van uitgeverij Verloren legde tenslotte de laatste hand aan het boek.

En nu ligt dat boek er en we zijn er heel blij mee. We weten dat het voor u een grote uitdaging is geweest, maar ook een taak die uw krachten soms te boven leken te gaan. Vooral de beperking van uw gehoor- en gezichtsvermogen speelde u daarbij parten. U zult ongetwijfeld wel eens verzucht hebben: Waar ben ik nog aan begonnen?

Maar aan de andere kant: u had groot gelijk dat u er toch nog aan bent begonnen. Het is een prachtige afronding van ruim 35 jaar geschiedvorsching en geschiedschrijving over de plaats die u lief is geworden. Een periode die, zoals u me in het interview voor 'Eigen Perk' ontvouwde, mede dankzij dit werk en de waardering en de

riendschap die u daarbij hebt geoogst, de gelukkigste van uw lange leven is geworden.

Bedankt voor al uw initiatieven die zo belangrijk zijn geweest voor de onmiskenbaar toegenomen belangstelling voor regionale en lokale geschiedenis.

Bedankt voor het belangrijke historische werk dat u hebt gedaan en dat in dossiers met een lengte van ruim 4 meter in het Streekarchief ligt te wachten om opnieuw ontdekt te worden.

Bedankt voor uw acties om desnoods dwars tegen de stroom in en op een vaak eigengereide manier vast te houden aan de band met het verleden en de zorg voor dat wat daarvan rest: de monumenten.

Bedankt voor het voorbeeld dat u ons gaf en dat naar wij hopen voor velen een inspiratie zal zijn om in uw geest verder te gaan.

Onder de genodigden bij de uitreiking waren behalve vrienden van het echtpaar De Lange ook veel familieleden aanwezig. Hier het echtpaar De Lange met hun dochter, mevrouw Engels – de Lange.

In deze dank wil ik ook graag mevrouw De Lange betrekken. Hoewel u bij de lezingen van "Albertus Perk" altijd zeer duidelijk aanwezig bent, bleef u bij het historische werk van uw man op de achtergrond. Bij het overleg over het boek kwam u hooguit even voor het voetlicht voor het brengen van een kopje thee of koffie. Toch is uw aandeel niet te onderschatten. De fransen zeggen dat zo mooi eenvoudig: *Cherchez la femme*. Oftewel: daar zit een vrouw achter. U hebt op uw manier een heel belangrijk aandeel geleverd in het werk dat uw man kon doen. U heeft hem de ruimte gelaten. Dat kon u ook omdat u zelf nog zo actief was in allerlei andere zaken en juist die dingen deed die uw man soms door zijn gedrevenheid liet liggen. Bedankt, mevrouw De Lange, voor uw stille kracht op de achtergrond. Ik mag u namens de historische Kring als uiting van deze dank een bloemetje aanbieden.

Tot slot, meneer De Lange, bedankt voor het boek waarvan we hopen dat het naar uw zin is. Het lijkt me een mooi en ook historisch moment om Ed van Mensch te vragen u het eerste exemplaar te overhandigen.

Jan Lamme

Hilversum, 20 januari 1990.

De heer en mevrouw De Lange na de uitreiking van het boek in een genoeglijk onderonsje met de redactionele helpers Ed van Mensch (gehurkt) en Jan Lamme.

Symposium over het monumentenbeleid en aanpak binnenstad

Verslag van de discussie gehouden op 1 februari 1990 in De Akker naar aanleiding van de nota 'Visie op de stedenbouwkundige ontwikkeling'

In een werkelijk stampvolle zaal opende de voorzitter van 'Hilversum Pas Op' de heer Schweers de avond. Na een korte inleiding gaf hij het woord aan de discussie leider van de avond dr G. Pikkemaat, oud-hoofredacteur van de Gooi & Eemlander, die op zijn beurt de spelregels uitlegde. Allereerst zouden de organisatoren van de avond aan het woord gelaten worden. Daarna mochten de politieke partijen hun zegje doen. Na de pauze was dan de beurt aan het publiek om de politieke partijen vragen voor te leggen.

De eerste spreker, onze voorzitter Piet Timmer, verwoordde de zorg, die Albertus Perk heeft als het gaat om de stedenbouwkundige ontwikkeling van het dorp zoals deze door B en W wordt voorgestaan. In het Metrumrapport wordt met geen woord gerept over de historische waarden van het dorp. "Albertus Perk" ziet het als haar taak om te pleiten voor en waar mogelijk mee te werken aan het behoud van historische bebouwing. Vandaar het uitbrengen van eigen visie op de stedenbouwkundige ontwikkeling.

De volgende spreker, de heer Schweers, voor-

zitter van 'Hilversum Pas Op', stond even stil bij de activiteiten van de Stichting, zoals de restauratie van monumenten als de boerderij van Houtman en het opnieuw tot leven brengen van het historische buurtje rond de Laanstraat. Hij bepleitte verder stimulering van economische bedrijvigheid in de binnenstad waarbij naar zijn oordeel een kleinschalige aanpak het meest wenselijk is in verband met de leefbaarheid. Het behoud van monumenten in deze ontwikkeling vraagt veel inventiviteit, energie en enthousiasme, maar is de moeite waard.

De volgende spreker was de secretaris van 'Albertus Perk' de heer Van der Schuyt. Hij pleitte voor investeringen op de lange termijn. Hilversum moet zich niet laten verleiden tot het nemen van adhoc beslissingen. Hiervoor is politieke wil nodig. Dat geldt zeker ook voor de zorg voor de monumenten. Heeft de politiek de bereidheid zich hard te maken voor de ambtelijke ondersteuning van de Monumentencommissie en de dienst Monumentenzorg van de Gemeente Hilversum?

Hilversum is een stad met een dorpscultuur meende de volgende spreker, de heer Meyer (Pas Op). Grootschalige bebouwing zoals die welke zijn voorgenomen voor de Kerkbrink horen zeker in het hart van Hilversum niet thuis. Dit soort schaalvergroting en verstedelijking wordt door de bewoners niet gewenst. Wat denkt de politiek hieraan te doen?

Na deze kritische opmerkingen was het de beurt aan de politici. Mw. Borstlap (PvdA) wees op het feit dat niet alleen historische maar ook andere belangen (economische) een belangrijke rol spelen. Zij pleitte voor inpassing in de bestaande bebouwing, aanpassing van de Biersteeg en de Laanstraat en verstedelijking slechts voor een beperkt gebied. Dit alles rekening houdend met de menselijke maat.

Hilversum is een schapendorp en zal dat altijd blijven. Zo begon de heer Glimmerveen (CDA). Het CDA pleit voor een integrale aanpak van de problemen. Hij gaf toe dat de bouw van het GAK-gebouw een foute beslissing was en hij sprak tevens de zorg over de Kerkbrink uit. Hoogbouw is in het centrum maar beperkt aanvaardbaar alleen wanneer het in harmonie is met de omgeving. Een dorp dat zijn verleden vergeet heeft geen toekomst als stad.

De nota (de visie van AP en Pas OP) kan gedragen worden door de VVD, maar de weging van andere belangen is ook nodig. Dit constateerde prof. Spruit namens de VVD. De monumenten commissie is een belangrijke instelling. De VVD stelt een enclave beleid voor ten aanzien van de oude monumenten en vindt dat er niet aan de jonge monumenten gekomen mag worden. We weten immers nog niet wat ze waard zijn.

Mw. Sebus (D66) voerde ons naar Oost-Europa door te zeggen dat Leningrad de mooi-

De vertegenwoordigers van de Hilversumse politieke partijen werden streng maar met plezier aan de spelregels van de discussie gehouden door Dr. G. Pikkemaat (rechts), oud-hoofdredacteur van de Gooi & Eemlander. Links van hem mev. Sebus (D'66) en prof. Spruit (VVD).

ste stad is die ze kent. Rond oude monumenten mag daar binnen een straal van 5 km geen hoogbouw gepleegd worden. Haar partij ziet wel wat in de aanstelling van een supervisor, die de raad adviseert inzake de monumenten en het groen in Hilversum.

De heer Wolf (GL) oordeelde dat het Structuurplan van 1971, zij het op kleinere schaal, weer herleeft. Hij vindt de ringweg onaanvaardbaar. Het wegenpatroon is Hilversums belangrijkste monument. Dit patroon, kenmerk van een brinkdorp, moet intact gehouden worden. Verder vindt hij het jammer dat de nota geen aandacht besteedt aan de wijk 'Over het Spoor' en de Bloemenbuurt.

Mw. Beltman is blij met de nota en herkent er SP standpunten in. De SP spreekt zich in tegenstelling tot de nota-uit voor verdichting van de villawijken (sociale woningbouw). Aan de monumentencommissie moet een belangrijke stem gegeven worden. Kleinschaligheid moet worden bevorderd.

De heer Kuijper (GPV-SGP-RPF) concludeerde dat er over het beleid ten aanzien van de gebouwen niet zoveel verschil van mening is. De moeite zit hem in het stratenpatroon. Ook deze

Mevrouw Henry Borstlap (PvdA) ter rechterzijde geflankeerd door Ferry Franssen (Hilversum 2000) en links de heer F. Kuijper (Klein Rechts).

fractie is voor matiging van de bouw op de Kerkbrink. Het stratenpatroon is voor deze partijcombinatie heilig.

Tot slot kwam de heer Franssen (H 2000) aan het woord. Hij wees op de verloederding en kaalslag in het centrum. De ringweg mag er niet komen en het stationsplein dreigt het 'Manhattan van het Gooi' te worden. Daardoor wordt de tweedeling van Hilversum definitief. Hilversum moet leefbaar in plaats van levendig worden. De bibliotheek moet op de huidige plaats worden gehandhaafd, dit in verband met bereikbaarheid voor fietsers.

Reakties van het publiek

Na de pauze kwam het publiek aan het woord. De heer Pott vindt dat door het gemeentebestuur de laatste jaren schandelijk is omgesprongen met het grootste monument van Hilversum: de natuur oftewel de zgn. randstedelijke zones. Mw. Borstlap, even later bijgevallen door de heer Glimmerveen, begrijpt de aanval niet. De groene gordel mag niet bebouwd worden.

Wolf en Kuijper zijn echter van mening dat de grote partijen hun koers zijn gaan wijzigen onder invloed van de publieke opinie. De heer Spruit wenst toch te benadrukken dat de pijnlijke beslissingen, die soms genomen moeten worden pas na lang afwegen tot stand komen.

foto boven: De heer Van der Velden tijdens zijn interruptie.

foto onder: Max Cramer, voorzitter van de Monumentencommissie, bepleitte de belangen van de Monumentenzorg. Alle partijen zegden onomwonden hun medewerking toe om voldoende ambtelijke ondersteuning te krijgen voor dit beleidsonderdeel.

Het beleid dat gericht is op meer vrije vestiging van bedrijven houdt tevens in een toenemend woon-werk verkeer en een toenemende druk op de woningmarkt. Spruit vindt echter dat het economisch aspect niet vergeten mag worden. Het is van belang dat Hilversum de regiofunctie blijft vervullen.

De heer van Velzen wijst op het voorbeeld van Engeland waar deskundige commissies vergaande bevoegdheden hebben op het gebied van stadsplanning en de bescherming van historische gebieden. Uit hun reacties blijkt dat de politieke vertegenwoordigers niet zo veel zien in het Engelse voorbeeld. Gewezen wordt o.a. op de niet zo gelukkige inbreng van externe adviesburo's (Kuijper) en op de noodzaak meer te luisteren naar wat de bewoners eigenlijk willen (Sebus).

De heer Broeshart uit kritiek op het wisselende gemeentelijke beleid t.a.v. de vestiging van bedrijven, waardoor zowel de in- als uitgaande pendel sterk is toegenomen en de druk op het verkeer (Ringweg) toeneemt. Spruit meent dat naast de zorg voor het milieu de overheid ook de zorg heeft voor het voortbestaan van de middenstand en dat Hilversum zijn regiofunctie moet behouden. Hij pleit voor 'inbreiding' mits passend in de bestaande lokatie.

De heer Cramer (voorzitter van de monumentencommissie) is verheugd dat de politici het belang van het voortbestaan van zijn commissie inzien. Monumentenzorg zou veel meer geïntegreerd moeten worden in het ruimtelijke orderingsbeleid. Op de ambtelijke ondersteuning van de commissie wordt echter bezuinigd. Hoe kan de commissie functioneren wanneer de ondersteuning wegvalt. Mw. Borstlap zegt toe dat zij zich zal inspannen hieraan wat te doen. Een garantie kan ze echter niet geven. Alle andere fractievertegenwoordigers vallen haar echter bij, zodat over dit punt – zo kan de voorzitter constateren – volledige overeenstemming heerst tussen de politieke partijen.

De heer Toet constateert dat de partijen veel beloven, maar dat er de afgelopen tijd niet veel van terecht gekomen is.

Heer Spruit verdedigt het monumenten beleid van wethouder Weyers. Heer Wolf bevestigt deze inspanning, maar waarschuwt voor de ringweg. Ook het CDA vindt die weg niet zo wenselijk. SP

is gewoon tegen. Fransen wijst op de mogelijkheden van het openbaar vervoer.

Een kleine enquête

Het loopt tegen het eind van de avond. Tot slot legt de voorzitter van Pas Op, de heer Schweers, de politici nog enkele vragen voor waar ze enkel ja of nee op kunnen antwoorden.

1. Voor of tegen bouwcomplex Kerkbrink?

- alle partijen tegen
- PvdA voor tenzij

2. Voor of tegen binnenring, gesteld dat het kan volgens onderzoek?

Voor : CDA, PvdA

Tegen: SP, VVD, D66, (GPV/SGP/RPF), H2000, Groen Links

3. Voor of tegen verdichting van de villawijken?

Alle partijen onomwonden voor behalve reserves bij D66.

4. Moet het stratenpatroon op de monumentenlijst?

- CDA zoveel mogelijk handhaven, maar tenzij;
- D66 voor, maar parkeergarages goed bereikbaar houden;
- VVD en Groen Links voor;
- PvdA zoveel mogelijk, maar als het bevorderlijk voor het leefklimaat is doorbreken;
- H2000 voor, tenzij.

Tot slot bedankte namens de organiserende verenigingen HPO en AP de heer Timmer de aanwezigen voor hun inbreng. De politici ontvingen enkele geschenken, evenals de voorzitter van de discussie, de heer Pikkemaat. Deze kreeg tot zijn verrassing tevens een appelboom om de herinnering aan deze vruchtbare avond levend te houden.

W.J.D./J.E.L.

WAT ANDEREN DOEN

KASTELEN IN EN OM HET GOOI

tentoonstelling in het Goois Museum van 28 april t/m 2 juli 1990

Er moeten in het Gooi een twintigtal kastelen hebben gestaan. Veel daarvan zijn inmiddels verdwenen. Ze werden vooral gebouwd aan de verbindingsroutes en met name de rivieren de Vecht en de Eem. Verdwenen zijn Kroonenburg bij Loenen, Ter Eem bij Eemnes, Vredelant bij Vreeland, Ruysdael bij Blaricum en Nederhorst bij Nederhorst den Berg. Er zijn aanwijzingen dat ook Hilversum zijn kasteel – de woontoren – heeft gehad.

Van ieder kasteel wordt in de tentoonstelling een korte geschiedenis gegeven, geïllustreerd met foto's en originele gravures.

Van oorsprong waren kastelen versterkte woonhuizen. De eerste dateren van rond 1100. Omdat de leenmannen van de koning vaak met elkaar in de clinch lagen over hun grondgebied, was het noodzaak huis en erf te versterken. Eerst volstond men met houten of stenen pallisades

met of zonder gracht, later werden speciale woontorens gebouwd. Het wonen in zo'n toren was beslist niet comfortabel. Er werd maar op één plaats gestookt en ruimte voor privacy was er beslist niet. Door de smalle vensteropeningen kwam maar weinig licht binnen.

De torens raakten in onbruik met de uitvinding van het buskruit. De kastelen werden toen uitgebreid met naar voren uitgebouwde torens en vestingwerken.

Op de tentoonstelling zijn veel voorwerpen te zien die zijn opgegraven uit afvalkuilen en beerputten bij de kastelen van 1375-ca.1750. Niet minder dan 200 gerestaureerde gebruiksvoorwerpen alsmede opgegraven botten, zaden en pitten geven een goed beeld van de huisraad en het voedsel in de verschillende perioden.

De tentoonstelling die tot stand kwam door een samenwerking van de Nederlandse Kastelen Stichting en het Goois Museum is van di. t/m zo. open van 12.30-16.30 uur in het Goois Museum aan de Kerkbrink.